

૧૦૮૩૨

સ્વરાજ્ય અને શાન્તિ

[મહાત્મા ગાંધીની છેલ્લી ગ્રંથાવલોકનનાં પાંચ ભાગોમાં,]

માર્મિક, ધાર્મિક]

લેખક,

ગુરુત્વન નરથના આધુનિક કાલના મર્યાપક મર્યાદાત્મક
દર્શન, ઉપનિષદના શાસ્ત્રીય અને આધુનિક અભિપ્રાયો, શાંતિ,
શાસ્ત્રાચાર્યશ્રી, મહાત્મા ગાંધી

વેદિકતાત્વજ્ઞ સ્વ. સ્વા. દર્શનાનંદ સરસ્વતી.

પ્રકાશક,

ભગવદત્તજી હુમડળી, બદાયૂં, સિદી, (ધ્રુ. પી.)

પહેલીવાર } રામનવમી ૧૯૭૮ { કો. ૦-૧-૦
ગાંધીય સભા ૧૯૨૨ }

विद्यार्थी
१०८-३४ श्रीराज
अ. नं. १०८-३४
पतित

१:- इस हिंदी ग्रंथ में स्पर्शस्पर्श तथा अंत्यजोद्धार संबंधों सम्पूर्ण विषयों पर नीचे के लेख और व्याख्यान हैं.

- १ हिंदू जातिका इतिहास ... .. डा. राजपनराय
- २ अफ्रीका में पतित बनने के नमूने मि. एंड्रूज
- ३ पतित जातियां (पूर्ण निबंध) ... .. बडोदा नरेश
- ४ अधमोद्धार ... .. स्व. गोखले
- ५ अस्पृश्यता हिंदू जाति का कलंक .. म. गांधी
- ६ हिंदू धर्म की विनाशजनक स्थिति स्व. रामेश्वरप्रसाद
- ७ मनुष्य सब समान हैं स्व. लाला तिलक
- ८ अन्य के स्कार आदि ... श्रीराम शर्मा
- ९ भूरा चमार की गगायात्रा ,
- १० शास्त्र, इतिहास रुढ़ि के दृश्य इत्यादि ,

ल्य ८॥७) विद्यार्थी तथा अत्यज भाइयों से ॥७॥

२. 'बडोदानरेशः गण्डूय प्रसिद्ध व्याख्यान.' उनके उद्दिष्ट कारण तथा भिन्न १९ मज्जक चित्रों सहित को-मत. १॥१) विद्यार्थियों से १).

३. अन्य हिंदी ग्रंथ भी हमारे यहां से मिलेंगे.

भगवद्विबुधमंडली. *Budoun City. Via-MUTIRA*

Printed By M T Patel-at The Suryaprakash Press

AHMEDABAD 8-4-22

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાખિત વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૦૮-૩૪ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ ૬-૫૨૧૦૫ અને શાંતિ

વિષય ત્ર ૨.૨૪.૯૨

ઓડમ

સ્વરાજ્ય અને શાન્તિ.

આજે* હિંદુસ્તાન આખાના નવી કેળવણી પામેલા વર્ગની કૃપાથી સ્વરાજ્યનો વિચાર પ્રસરી રહ્યો છે. જ્યારે સ્વરાજ્ય મળશે ત્યારે જ શાન્તિ મળશે એમ જ દરેક જણ માની રહેલ છે. સુખ નૌતક આપનાનો તે એ વાતને પૂરજોશ કરી રહ્યા છે, પણ શું એ ખરું છે કે સ્વરાજ્યથી ફેશમા શાન્તિ ફલાશ, અને દેશનું કલ્યાણ થશે? જો આપ સ્વરાજ્ય શબ્દ ઉપર જરા મૂઠ દૃષ્ટિએ વિચાર કરો તો આપણા આ વિચારમાં બહુ નબળાઈ આ નવી આ-શુ ઇંગ્લેન્ડમાં સ્વરાજ્ય નવી? જો છે તો ખાસ કરી સમય એકાદ અમરના દેશ માં શ્રમ માટે બ્રમણ કરી ગયા છે કે જે અસરના પદ દશાહોથી વધારે પૃથ્વી ઉપર શ્રમન કરે છે અને જેના રાજ્યમાં કહેવાય છે કે-સર્વ અન્ન પામતો નથી, અને જેની પ્રજાની રક્ષા સ્ત્રીશ દરેક ઉપર છે શુ કોઈ એવું કુખ છે કે જે સમાજ-જીવને તો સાચ અને સાંથી મોટા બાદશાહને ન થાય. જેમ મા-ત્રના મા બાપ મરી જાય છે તેમ મોટા બાદશાહોના પત્ન મરી જાય છે, જે કમલોના બાપના જવાનીમાં મરી જાય છે તે મોટા

* લગભગ સને ૧૯૦૭માં આ પ્રગ્નિકા દેશદશાધિકાર શ્રી સ્વામી દર્શનાનંદજીએ લખી હતી હાલના વાતાવરણની જોડા મંદે મહાત્મા ગાંધીની વિચારસરણીને અનુકૂલ તેમજ તેમના મત મુજબ સિદ્ધાન્તને પુષ્ટિપ્રદ આપનાર લાગવ. થી મળે હિંદીનું આ જાગૃત્વ નુજારાની બહુ પ્રતિષ્ઠિ આગળ મૂકે છે. ઓડમ દેશ

બાદશાહેના માદી વારસ પશુ જો ગરીબ રોગી થઈને કુખ પામે છે તો મોટા બાદશાહે પશુ તેમજ જ નિધન ચિતાઓમા સપડાય છે તો મોટા બાદશાહે પશુ તે જ દશામા જોવામા આવે છે. એવું કોઈ પશુ કુખ નથી જો ગરીબને તો થાય અને બાદશાહ તે નાશો ખચી જતા હોય. જો ગરીબની જરૂરીયાત પાલ્ય અનાની છે અને તેને ચાર જ આના મળે છે તો તે પોતાનું ખોટનું કુખ રડે છે તો બાદશાહ પશુ મનોવાછિત જરૂરીયાતોને પુરી કરવા મથે છે અહીં વિચારક માણસ સમજી શકે છે કે મોટા માટા બાદશાહે પશુ શાન્તિની શોધમા રહ્યા હરે છે જુઓ ઇસ્લામમા પૂર્ણ સ્વરત્ન છતાં શુ ચોરી, બાંધચાર, કમાઈ, નથી વર્તમાનપત્રો વાચો ! ત્યારે આ દોષોના પુનતા દાખલા જાડી અવશે જો સ્વરાજ્યથી શાન્તિ મળત તો માણસો એવા જુના કામ કેમ કરત ? કેમકે ત્યારે મનુષ્ય જરૂરીયાતોને લઈને કટાળે છે ત્યાં જ એવા નીચ કર્મ કરવા તૈયાર થાય છે

શુ સ્વરાજ્યથી ઇસ્લામમા બધા માણસા સુખી છે નહીં, ત્યાં લાખો માણસો પડ્યા છે જેમને પોતાનું ધર નથી અને મહા ઝુસીયતે નેમના પેટ ભરાય છે, ત્યારે હિંદુ સભ્યતાના કેન્દ્ર સ્વરાજ્યવાળા દેશની આ અવદશ છે તો આપણે કેમ કરીને સ્વરાજ્યથી સુખ ભોગવી શકીશું ? શુ ક્રાન્સમા સ્વરાજ્ય નથી ? ત્યારે ત્યાં કેમ વિપ્લવ અને હડતાલ પડે છે ? જો સ્વરાજ્યથી શાન્તિ આવત તો ક્રાન્સમા કદી પશુ વિપ્લવ થવા જોઈએ નહિ. કેમકે ત્યાં પારકુ શસન નથી રૂસમા વિપ્લવ થવા કરે છે, શુ ત્યાં પારકો શાસક છે ? મતલબ કે સસારનો કોઈ પશુ દેશ એવો નથી કે જમાની પ્રભુ આનંદ અને શાન્તિ ભોગવતી હોય.

ગાંધીજીના દુષ્કાળ પાઠ્યે, હજારો માણસોએ કંઈ વેઠ્યું, ત્યાં જુઓ ત્યાં શાન્તિ કોઈ જ હતી નથી. જે પશ્ચિમના દરેક દેશમાં સ્વરાજ્ય છે શું ત્યાં શાન્તિ છે ? જો ત્યાં શાન્તિ હોત તો દિવસે દિવસે નવા નવા પ્રકારની બંદુકો, તોપો, ઘાતના મેટના ગોળા અને ધુમાડા વગરના દારૂ વગેરેની શોધ કેમ ચાત ? શું આ પદાર્થ માણસના ભોજનવસ્ત્ર સમા અગર ખોળ કાઢી પ્રકારના સુખ સાધન છે ? એથી શું લાભ ? ફક્ત એટલું જ ને કે માણસો ભયના રોગથી બચી શકે, કેમકે તે દરેક દેશમાં પગરપર ભય ભરેલો છે.

ઈંગ્લાંડ અને જર્મનીમાં બ્યાપાર અને સૈનિક બળમાં મુકાબલો જમી રહ્યો છે, ફ્રાંસ અને ઇટાલીમાં પગરપર ભય રહ્યો છે, પ્રત્યેક દેશમાં ભયરોગ નવીન નવીન શોધો કરવાને લાથાગ કરી રહેલ છે શું જે માણસના મનમાં બીયજી ભય રહેલો હોય ત્યાં શું શાન્તિ રહેલી કદી શકાય ? નિલ નવી શોધોનો જરૂરીઆત શું શાન્તિમય સ્વરાજ્ય છે ?

ખાદીક નજરે જોનાર માણસ સ્વરાજ્યવાળા દેશોમાં પણ શાન્તિ જોતો નથી, હાથે સ્વરાજ્યથી શાંત દસે, એ કથનકર્તા લગી સભ હોઈ શકે ? જો આપણે એવા સ્વરાજ્યને શાંતિનું કારણ સમજતા હોઈએ તો આ પ્રતિજ્ઞાસ્પદ મિથ્યા જ હોય કેમકે ત્યાં શાન્તિ નથી, વળી ત્યાં સેનાસુધારતું શિક્ષણ તેને અશાન્તિ રોગનો દરદી સિદ્ધ કરી રહેલ છે જે માટે ત્યાંના બધા મરિતક લાગી રહ્યા છે દ્રવ્ય તથા સમય નષ્ટ થઈ રહ્યો છે આવી દુર્દશાને શાન્તિ કહેવી કંઈ રીતે મુનસબ હેં છ શકે ? આપણે વાસનાઓનાં મુદ્ધામ થઈને સ્વરાજ્યની ઇચ્છા કરી ન થોડે, વળી ખૂબ વિચારવું જોઈએ કે શાંતિનું કારણ સ્વરાજ્ય છે કે નહિ ? જો છે, તો કંઈ રીતે ? સ્વરાજ્ય કેટલા પ્રકારનું છે ? તે વૈકી આપણને કયો દિવાલ છે,

અને આપણે ક્યાને પ્રાપ્ત કરી શકીએ છીએ જે આપણે વાસના-
ઓના ગુલામ રહ્યા છતાં સ્વરાજ્યની ઇચ્છા કરીએ તો આપણાથી
મોટા મૂર્ખ કેાણુ ? ગુલામ અને સ્વરાજ્યનો સંબંધ જ શુ ? જેઓ
વાસનાઓના ગુલામ રહીને વિચાર શક્તિને તિલાંજલિ આપે છે,
તેઓ લાખો દુઃખોને ખન્ય છતાં પણ સફળતા મેળવી શકવાના નથી
જેઓ ગભાર થી સ્થિર ચિત્ત ચર્મને કામ કરવા મરે છે અને દુષ્ટ
બાવનાઓને પાસે આવવા દેતા નથી, તેઓ જ સફળ નિવડે છે
જો માણસ ધમને સાથે રાખી કામ કરે છે અને જેથી કરીને તે
પ્રાણીમત્રમાં ઉચ્ચકોટિનો ગણાય છે તો તેને સફળ થવામાં કોઈ
પણ શક્તિ અટકાવનાર હોતા નથી જો માણસ વિચારને કેરે મુકી
ઉત્તેજનથી કામ કરે છે તો, પહેલાનો તે સફળ જ કેમ થાય ? અને જો
થાય તો તેનો વ્યાજખી ઉપયોગ કરી શકતા નથી, જેથી તે મેળવેલું
જાબતક હોવા છતાં હાનિકારક થઈ પડે છે અને ખાતમા નહ થઈ
નય છે. હરકોઈ જાણે છે કે હિન્દુ કે હમેશથી જ પાગલ શાસ-
નમાં નથી, કાર્મ કાળે અહીં પણ સ્વરાજ્ય હતું એટલે આપણે
આપણા જ દેશ ઉપર શાસન કરતા હતા એટલું જ નહિ પણ
મીના દેશોમાં પણ આપણે જ શાસન હતું મહાભારતના યુદ્ધમાં
દરાનના રાજાની હાજરી, અલ્લુનનું અમેરિકાની રાજકન્યા ઉલોપી
જેડે પરણવું વગેરે પૂરતા દાખલાઓથી અતુમાન થાય છે કે કોઈ
કાળે આપણને એવું સ્વરાજ્ય પ્રાપ્ત હતું કે જેથી કરીને આપણે
દેશ બાહ્ય આક્રમણોથી સુરક્ષિત હતો જે યુરોપમાં આવે યુરોપના
સ્વરાજ્યપ્રાપ્ત દેશોમાં મળી આવે છે, તે મહાભારતથી પૂર્વ
અર્ધ નહતી. જે બધા યુરોપના બાદશાહોને અગરક્ષક સેના રાખવાને
ફરજ પાડે છે, એનું અહીં ચિન્હ મુદ્દા નહતું. જે બંધના જોળા
યુરોપના બાદશાહોની હત્યાના ઉપયોગમાં આવે છે તેના અહીં સ્વમાર્માં

(૫)

પણુ દર્શન ન થતા, તે પછી થયું શું કે આપણે આ દશાએ પહેંચ્યા ?
જે કાગળે આપણને ઉત્તરિની પરાકાષ્ઠાના ને સિખરથી પાડી આટલી
અવનતિએ આપ્યા, શું તે કારણની હયાતી રહ્યા છતાં આપણને
સ્વરાજ્ય પ્રાપ્ત થશે ? અને તેના મળવાથી, ક્ષાંતિની આપના થશે ?
કહેવું જોઈએ કે એ તો ભ્રમિત ચિત્ત મનુષ્યના વિચાર છે હિંદના
દાશથી પહેલાનું પ્રાપ્ત રાજ્ય કેમ મય ? એના કારણોની તપાસ
કરતાં ચોકષુ કહેવું પડે છે કે યોગ્યતાના નાશથી. જે મનુષ્યની
સાધન પ્રક્રિયા નષ્ટ થઈ જાય છે તે પારખ ગુલામ બને છે અહીં
અમ થાય છે કે તે યોગ્યતા થી વસ્તુ છે ? જે વસ્તુ જેવી હોય
તેને તેવી જ સમજવી, લાભદાયકને લાભદાયક અને હાનિરને હાનિ
કર સમજવા. જે કામ આપણા યોગ્ય છે તેને યોગ્ય અને જે અયોગ્ય
છે તેને અયોગ્ય જ સમજવું, યથાર્થ સ્થિતિને યથાર્થ અને ઉચિત
વિચારને ઉચિત સમજવો તેમ અનુચિતને અનુચિત સમજવો એવું
નામ યોગ્યતા, એની અદર સ્વતંત્રતા તો છે જ જેમા અમે વિવક્ષ
છીએ તને પોતાના અધિકારથી બહારનું વિચારી લઇને વસ્તુ સ્થિ-
તિનો વિચાર કરવો જોઈએ કે જે આપણને હાનિથી બચાવી લાભને
પ્રાપ્ત કરાવી શકે.

મહાભારત સુધી આ પરીક્ષા આ દેશમાં રહી, સાસુધી શાન્તિ
પણુ સચવાઈ, પણુ જ્ઞારથી એ પરીક્ષણશુદ્ધિ ઓછી થતી ગઈ
ત્યારથી જ દેશ વિનાશને પ્રાપ્ત થતો ગયો. સૌથી પહેલાં પાડવોએ
જે મંદિર દેહીમાં બનાવ્યું તેમાં કાવીગરોએ એવી રચના કરી કે
જેથી પણુ પછી તો શું, માણસને પણુ એટલો ભ્રમ થયો કે જળને
ચળ અને સ્થળને જળ સમજવાની ભ્રમણા થઈ. ભ્રમમાં નાખનાર
મંદિરે હસ્તિનાપુરના દુર્યોધનને ભ્રમમાં નાખ્યો, સ્થળને પાણી સમજી
વસ્ત્ર ડૂબા કર્યો, અને જળને સ્થળ સમજી ત્યાં પડી ગયો આ

બ્રહ્મોત્પાદક દશ્યથી દ્રોપદીને હાન્ય ઉત્પન્ન થયું તેણીએ “ અરે
 આધળાના આધળા ” કહી શબ્દો ઉચ્ચાર્યા, જેનું કૃષ્ણ થયું મહાભારત.
 તે વેળા દુર્યોધને વિચારપૂર્વક કામ કર્યું હોત તો ધૌર મહાભારત
 ન થાત, પણ તેને તો પોતાના બળનો અને પોતાના મો ભાષ્મનો
 હોવાનો અતિ અભિમાન અને વિશ્વાસ હતો તેને બાળ્ય, કર્ણ અને
 દ્રોણની સહાયતા ઉપર પણ જાગરજાગત મદ હતો તે પાડવોની
 હસ્તીને હિચકારતો તેને આ બનાવ કોઈ પણ રીતે સહન થઈ શક્યો
 નહિ તેનો મગજ, ધનબળ અને જનબળના પ્રમાણથી નષ્ટ જેવો
 થઈ ચૂક્યો હતો ન્યારે તેને કોઈ વડીલ સમજાવવા જતો ત્યારે તે
 કહેતો “ હું ધર્મને જાણુ છું પણ માગી પ્રવૃત્તિ તેમાં નથી. એટલે
 કરતો નથી હું પાપને જાણુ છું પણ તેને છોડી શકતો નથી કોઈ
 દાનવ મારા ચિત્તમાં પેઠેલ છે જે બણી તે પ્રવૃત્ત કરે છે હું તેમ
 જ કરું છું ” શું એક સનાતન વૈદિકધર્મી વ્યક્તિના આ શબ્દો આ
 વાતને જાહેર નથી કરતા કે વિનાશ કાળના કારણે તેને કોઈ ધર્મ
 ગ્હો હતો, જે કોષે કરી તેની શુદ્ધિ નાશ પામી હતી અત્યેક સના-
 તન વૈદિકધર્મી એ જાણે જ છે કે જીવ કરવામાં અવતર ને ભોગવ-
 વામાં પરતર છે દુર્યોધનનું એ પ્રમાણે પોતાને પરતર કહેવું જાહેર
 કરે છે કે તે। શુદ્ધિ નષ્ટ ધર્મ ગર્ભ હતી. અગ્નિ તે પોતાના દુષ્ટ
 વિચારોને લજ્જાને લીધે જાહેર કરવા માંમતો નહતો. તેના આવા
 શુદ્ધિનાશે ન્યારે સર્વ કલિનઓ હોવા છતાં પણ સફળતા ન મેળવી
 ત્યારે શું આપણે ચે જ્યના વગર કોઈ પણ રીતે સ્વરાજ્ય પ્રાપ્તિ કરી
 શકીશું ? અને જો સ્વરાજ્ય મળે તો શું સુખ અને શાન્તિ મેળવી શકીશું ?
 ન્યારે કે તેવા યુરોપથી જ સ્વરાજ્યનું શિક્ષણ મેળવી રહ્યા છીએ ન્યાં કે,
 સ્વરાજ્ય પ્રાપ્તિમાં પણ શાંતિલાભ ન થયો એને વારને કોઈ યુક્તિ નથી
 જડતી. હા, એ તો જાણીએ છીએ કે જેટલી, ‘સેન્સ ગવનમેન્ટ’ આપણને

મળી હતી તેના આપણે યોગ્ય રીતે ઉપયોગ કરી શક્યા નહિ. જ્યારે સુધારાઈ સબધી વ્યવસ્થામાં પણ વિશ્વાસને સ્થાન નથી, વળી હજી હમેશા નવા ઉત્પાત જ ચલાવે છે. નેશનલ કોંગ્રેસમાં કહ્યું આને ઉપદ્રવો થયા, આર્યસમાજમાં પણ એમ જ થાય છે, આપણા એવા કોઈ પણ કામ નથી કે જ્યાં સહન પૂર્ણ અવકાશ હોય. આવી અવ્ય-શક્તિમાં તો આપણી આ દશા છે તો સ્વરાજ્ય મળે શી દશા થવાની ? માટે જ. શાંતિની સ્થાપના માટે યોગ્યતાની જરૂર છે. જ્યારે યોગ્યતાથી કામ થશે ત્યારે દેશમાં એની મેળે જ એવી શક્તિ આવશે કે સ્વરાજ્ય એની મેળે ઘેર આવે જે માણસોએ લઠી વઠીને સ્વરાજ્ય મેળવ્યું છે તેમને હજી પણ લાયરોગ લાગુ છે હજીને વિપ્લવ અને ઉપદ્રવ થાય છે, જો યોગ્યતાથી સ્વરાજ્ય મેળવાય તો કદી પણ ઉપદ્રવ, વિપ્લવ અને અશાંતિ ન થાય.

પ્રશ્ન—યોગ્યતાથી કેવી રીતે સ્વરાજ્ય પ્રાપ્ત થઈ શકે છે ?

ઉત્તર—પહેલાં તમે સ્વરાજ્યના અધિકારી બનો ત્યારે સ્વરાજ્ય એની મેળે મળી રહેશે કેમકે યોગ્ય પુરુષનો અધિકાર અને શક્તિ કોઈ પણ લાઇ શકતું નથી.

પ્રશ્ન—આપણે શું સ્વરાજ્યના અધિકારી નથી ? આપણામાં તે કે મોટા મોટા લાયક માણસો છે ?

ઉત્તર—આપણે તો શું ? પણ જે યુરોપવાળાઓ પાસે આપણે શીખ્યા છીએ તે પણ સ્વરાજ્યને લાયક નથી. જો તેઓ સ્વરાજ્યને લાયક હોત તો સ્વરાજ્ય મળ્યાથી તેમને શાંતિ મળત, એવી સ્પષ્ટ છે કે તેઓ સ્વરાજ્યનો લાભ લઈ શક્યા નહિ, જેવી રીતે સારી પાચનશક્તિવાળાને ભોજન ખયા જાય છે, અને જે ભોજન કરવા લાયક નથી તેના પેટમાં પીડા થાય છે તે જ રીતે જો સ્વરાજ્ય અને શાંતિ યોગ્ય છે તેમને સ્વરાજ્ય અને શાંતિ મળે છે

અને જેઓ યોગ્ય નથી, તેઓ તો ભવબીત જ રહ્યા કરે છે બ્યારે
કુરોરનો પ્રત્યેક દેશ ભયશામથી અન્ત યધને પોતાની જ સ્થિતિને
જનન કરનાર શસ્ત્રાસ્ત્ર તૈયાર કરવામાં મડી રહેલ છે ત્યારે મેમ્લ
જાલો માણસ એ રવીકારી શકે કે સ્વરાજ્ય શાંતિને યોગ્ય છે.

પ્રશ્ન—સ્વરાજ્યના અધિારી થવાના શા ઉપાય છે ?

ઉત્તર—પરમાત્માએ પ્રત્યેક જીવને પરીક્ષાના અખતસ રૂપ
જોડુંકે ગળ્ય આ લુ છે જેઓ આ પરીક્ષામાં પાર ઉતરી શકે તેઓ
જ રાજ્ય મેળવી સુખી થઈ શકે, અને નાપાત થવાની દરમ્યાં ગળ્ય
દસ્ત આવ તેથી પીડા જ થય છે

પ્રશ્ન—પરમાત્માએ આપેલુ તે નાનું રાજ્ય શું છે ?

ઉત્તર—શરીર એક નાનું નગર છે, જેમાં અરાજ્ય છે. મન
મત્રી છે હિન્દ્રિયો વગેરે સવ પ્રભ છે જ્ઞે જીવાત્મા એમને ઠાંક
નિયમની બાદર ચલાવી ઠાંક તો તે ખરેખર સ્વરાજ્યને યોગ્ય છે.
તેજ રાજ્યથી કોઈને હાનિ ન પહોચે, અને એ પ્રસક્ષ છે કે જે
માણસ પોતાની હિન્દ્રિયો ઉપર શાસન કરી શકતો નથી તે કુદુબ
ઉપર અધિકાર જમાવી શકતો નથી. જે મનુષ્યનુ મન પેતાના
અધિકારમાં ગદી શકતું નથી તેની હિન્દ્રિયો અધિકાર બહાર રહે જ.
ત્યારે તેના બચ્ચા, ચાકર પણ અધિકાર બહાર રહે જ. માટે એક
જ સમજનુ કે જે પોતાની હિન્દ્રિયોપર શાસન કરી શકે છે, મનને
જીવ રાખી શકે છે. તે જ પોતાના કુદુબ ઉપર શાસન કરી શકે
છે, તે જ પોતાના મહોક્ષા ઉપર શાસન કરી શકે છે. તે
જ માણસ આખા ગ્રામપર શાસન કરી શકે છે, તે જ તાલુકા
રૂબર. એ રીતે સ્વરાજ્યની પરીક્ષા માટે હિન્દ્રિયો તથા મન ઉપરનુ
શાસન બહરનું છે ત્યારે આપણે જેમએ છીએ કે આચર્ય પાલો

ભાગ લેનારા પ્રતિયોગે વચ થઈ યોગ્યતાથી વિરુદ્ધ કામ કરી નાખે છે, ત્યારે કેમ માની લેવાય કે તેઓ સ્વરાજ્યને યોગ્ય અને અધિકારી છે ?

પ્રશ્ન—આજેવાનોએ યોગ્યતાનાં કેવા કામ કરવાં જોઈતાં હતાં ?

ઉત્તર—તેમણે જોયું જોઈતું હતું કે આપણે દેશ હાથ સ્વરાજ્યને યોગ્ય છે કે કેમ ? કેમકે દેશ આખો ભ્યાં સુધી નેમની ધોષણ સાબળવાને યોગ્ય નથી, જેની કે તેઓ વકીલાત કરે છે તે પ્રજાને ખજાર ફરજ નથી કે અમારા અધિકારો શા છે વાદી પોતાના દાવાથી

અગ છે ત્યારે વકીલાને તે શું સહાય કરી શકશે ? પહેલું કામ હતું કે દેશ આખાને આ ધોષણ સાબળવા યોગ્ય બનાવવામા આવત

ધોષણ બે રીતે આપી શકાય છે ! લેખી અને મૌખિક, બંને

રીતને માટે કે.ઇ પછુ જાયા જાણવાની જરૂર તો છે જ, જેના

વાસ્તે સામાન્ય પ્રજામાં શિશુ પછુ જરૂરતું હતુ, પછુ આપણુ

સ્વરાજ્ય આજનારોઓએ એ કામને પૂર્ણ કર્યું નહિ જો કે તેમણે

મોટા મોટા ભોમ આપ્યા, પછુ ઝડપી વિરુદ્ધ બીજ ગળીને પછુ ફળ

આપતું નથી જો કે નિયમ એવો છે કે જે મળે છે તે ફળ છે, પછુ એમ

પછુ નિયમ છે કે બીજ જમાન ઉપર રહીને ગળતું નથી તેમ જ ઝડપી

વિરુદ્ધ પછુ મળીને ફળ આપતું નથી ! માટે ભ્યા, દેશભક્તિ અને

બળિદાનની પ્રાંતકા સ્થાપવાની હોય છે ત્યા યોગ્ય કામના અને

યોગ્યતાના અભાવે મુઝતુ જ પડે છે. પ્રશ્ન—શું આપણા દેશમાં પુરત

શિશુ નથી ! જેટલા કેળવાએલા છે તેઓ પ્રયત્ન કરતા રહે તો

ધણું કામ થઈ શકે ઉત્તર—જો કેળવાએલો વર્ગ કામ કરવા મડે—

અને બાકીના લોક જેમના ઉપર કે સમસ્ત માણસોતુ જીવવાનું રહે

છે, તેમ જોઓ વસ્તી મજૂરીમાં હજી સેકડે છે તેમના ભુદા રહે-

વાથી શું કામેમાં સાફત મળી શકશે ? એ તો સામાન્ય નિયમ છે કે

ભ્યાં સુધી સંપૂર્ણ અર્થ (વાદી) મળીને દોવો ન કરે ત્યા લગી મુઝ-

રહ્યામા સફળતાની આશા પણ નથી. એ જ ભૂલનું તો આ પરિણામ છે કે થોડાક આજેવાન તો કારાગરમાં મળ્યા ત્યારે કેટલાક યુરોપ તરફ નહાસતા દેખાયા છે શું છુપી પોલીસના માણસો આપણા ભાઈ નથી ? અને પોલીસવાળા પણ શું આપણા ભાઈ નથી ? અહીંઆ અષ્ટ છે કે સમગ્ર લોકસમુદાય સ્વરાજ્યની વિરુદ્ધ છે ત્યારે પ્રતિવાદી સાથે સેકડે ૯ પણ વાદી સામેલ હોય ત્યારે સેકડે ૩ વાદી પોતાના અધિકારને કેમ કરીને મેળવી શકે છે ? જ્યારે કે પ્રતિવાદીને એવી પણ ખાતરી છે કે આ સેકડે ૩ પણ વાદી થોડા નથી, અને આ બધું કામ ચોચતા વિરુદ્ધ છે.

— પ્રશ્ન—કેમ જાણી શકાય કે સ્વરાજ્ય ચાહનારા અધિકાર પ્રાપ્તિની ચોચતા નથી ધરાવતા ? ઉત્તર—પહેલા તો ચોચતાનો તે પ્રથમ પુરુષ છે જે સમગ્ર ધર્મે (મતો) ને એક કરી આપે, અને સર્વને સિદ્ધિ આપી ચોચ બનાવી આપે, જેથી કરી કોઈ પણ હિંદવાસી પરસ્પર દુષ્ટ ન આપે કેમકે દરેક હિંદવાસી પોતાની પ્રતિષ્ઠા (દાવા) નો અર્થાં હોય છે, પરંતુ અહીં તેથી ઉલટું છે. પ્રશ્ન—એ સિવાય શું બીજું પણ કંઈ ચોચતા છે ? ઉત્તર—કેટલાક આપણા અધિકાર આપણા જ હાથમાં છે, જે આપણી બેદરકારીને લીધે નષ્ટ થઈ રહેલ છે, અને કેટલાક શાસકના હાથમાં છે આપણે શાસક પ્રાપ્તેથી તો અધિકાર માગીએ છીએ પણ જે પોતાની જ ભૂલથી નષ્ટ થઈ રહ્યા છે તેની વ્યવસ્થા માટે કંઈ પણ પ્રયત્ન નથી કરતા. પહેલાં તો—આવી અચોચતાની હાલતમાં શાસક આપણને અધિકાર આપે જ કેમ ? અને જો તે આપે તો તો આપણા જ હાથના અધિકારની માફક તે પણ નષ્ટ થયા કરે. પ્રશ્ન—તે કયા અધિકાર છે જે આપણા જ હાથના હોઈ નષ્ટ થઈ ગયા છે ? ઉત્તર—અગ્રેજ શાસકોની કુલ આવક એક અબજ ત્રીસ કરોડ છે, ત્યારે હિંદવાસી-

ઓનુ દાન એથી વધી જાય છે, જે કે હિંદના ૨ કરોડથી વધારે માણ-
 સોને નકામા ખનાવી રહેલ છે એ આગેવાને આ દાનપ્રથાને
 સુધારી લેત તો તે દાન હિંદ આખાને મફત શિક્ષણ આપવા પૂરતું
 હતું, પણ એ દિશામાં કોઇએ વિચાર સુદ્ધા કર્યો નહિ માત્ર આ એક
 દાનના સુધારાથી હિંદની શક્તિ હજી લગીમા વશીએ વધી જત, કેમકે
 ૩ કરોડ જનતા ભિક્ષા માગી સમય ગાળે છે અને દેશના સદાયરજીને
 નષ્ટ કરી રહેલ છે એમ જે દાન પુષ્કળ પાલનપોષણ માટે અપાય
 છે તે-લગભગ એક અબજ ત્રીસકરોડ-શિક્ષણ મા ખર્ચી શકાય તેમ
 છે એ સિવાય જ્યારે તેત્રીસકરોડ માણસો હાથકામ વડે ધનોપા-
 જ્ઞન કરવા મડે તો દેશને વાર્ષિક ત્રણ અબજ સાંપડે કરોડ રૂપી-
 યાનો લાભ રહેજે થાય તેમ છે. આમ રહેજે ૫ અબજ ૪૦ કરોડ
 રૂપીયા વાર્ષિકનો લાભ થાય. જે દેશમાં તેત્રીસકરોડ માણસ હોય તેને
 જે વિદ્યા અને જીવિધી વ્યવસ્થિત કરવામાં આવે તો સ્વરાજ્ય મળવું
 તો શુ, સમગ્ર મસારની અંદર એક અનુપમ શક્તિ જનમી શકે.
 પ્ર૦—જ્યાંસુધી પોતાની ગર્વનંદે ન હોય ત્યાંસુધી દાનનો સુધારો
 કેમ સહાય, જનતા ઉપર સાધુ બ્રાહ્મણોની સારી છાપ છે અને તેમની
 વસતી પણ ઠીક છે ઉત્તર—એ તો યોગ્યતાની ખામી ગઈ જે આગે-
 વાનોના કહેવાથી લોકો દાનમાં ફેરફાર ન કરી શકે તેમના કહેવાથી જીવન-
 ધન અલ્પદાન આપનાર ક્યાંથી નીકળી શકે ? પણ જે યોગ્યતાથી
 કામ લેવાય તો આ કંઈ મોટી વાત નથી પ્રશ્ન—યોગ્યતાથી કેમ
 કરીને લાઈ શકાય છે, જેથી કે દાનમાં ફેરફાર થઈ શકે. આદિજીવણ
 એ સુધારી જશું ? ઉત્તર—એ કામને ઉતાવળે તો કોઇ પણ કરી
 શકતું નથી ગંગાના પ્રવાહને જે કોઇ એકદમ જ અટકાવવા મંજિ
 તો તે એકદમ અટકી શકે તો નથી પણ ધીરજથી જેમ નેહરો કાઢીને

ને જ પ્રવાહને અટકાવ્યો છે તેમ દાનને બીજી દિશાઓમાં લઈ જવું જોઈએ. એટલે પ્રભુ આમળ એવી પદ્ધતિનાં દાન મુકવાં જોઈએ કે તેને પહેલાના કરતાં વધારે પમદ પડે, તો રહેજે દાનમાં ફેરફાર થાય. પ્રશ્ન—આપણે તો લાંબી મુદતથી, ધીરજથી સાંધી ઉત્તમ કામ શિક્ષા તરફ દાનને વાળવા મથ્યાં પણ આસાના પ્રમાણમાં સફળતા મળી નહિ ઉત્તર—આપણે એ પણ યોચનાથી ન કર્યું, જો એને પહેલાના કરતાં કાગ રૂપમાં મુક્યું હોત તો મોટો ફેરફાર થાત, અને હિંદની દશામાં મોટો સુધારો થાત જેમ ઝાડના મૂળમાં ન્હાની કાકરી પણ આવી ને તેની ટીંકને અટકાવે છે તેમ લેશ પણ અર્થોચ્ચતા અને સ્વરૂપ પણ સ્વાર્થ આપ્યા પ્રયત્નને નષ્ટ કરી મુકે છે, ખસ, આપણી નિષ્ફળતા જ સંકૃત વાણીની દાનિ કરી શાન્તિથી છેડે રાખે છે.

પ્રશ્ન—આપણે કયો રાઈ સાધ્યો, ને શી અયોચ્યતા બનાવી, પણ વિચારીને ક્યું છે ને ઉત્તર—જરૂર આપણે ઘણું વિચારીને ક્યું છે છતાં આપણી સમજ હિંદના રિતજને બદલેતી નથી આવતી, જેથી દાનીના હૃદયમાં શ્રદ્ધા ઉપજી તે દાન પ્રણાલિકાને સુધારી શકાય તે તો પાશ્ચાત્ય વિચારોને અનુસરતી છે, એથી કેળવાએલો વર્ગ જે નજીવું જ દાન આપે છે, માત્ર તેના ઉપર પ્રભાવ પડે છે પણ જેને ખરા દાની કહીએ, જેને આ ત્રણ કરોડ ભિક્ષા લેનાર હજે મળે છે, તેનાં ઉપર આપણા કામની કંઈ અસર થતી નથી. જેમ મગપ્રવાહને અટકાવવા લડનમાં બેસા બેસા કામ થઈ શકતું નથી, પણ ખાસ પાસે આવી ને જ પ્રવાહને અટકાવી શકાય છે તેમ પાશ્ચાત્ય વિચાર પ્રમાણેની શિક્ષાની દુકાનો ઉઘાડી હિંદને દાનપ્રવાહ ફેરવી શકાય નહિ, પણ ધર્માનુકૂલ અનાથોને મક્કત શિક્ષા આપી પ્રવાહને વાળવો જો-

હોએ ત્યા લગી દાની આમળ એ સિદ્ધ ન કરી હોએ કે દાનને
 પૈસા વધારે ધર્મકાર્યમાં લાગશે ત્યા લગી દાનપ્રવાહ આપણી ત-
 રફ ફરી વળે નહિં પ્ર૦—આપણે અનાથાશ્રમો ઉઘાડ્યા, ત્યા શિ-
 ક્ષણ અને ભોજનવસ્ત્ર આપીએ છીએ એમાં આપણે શું સ્વાર્થ ?
 ઉ૦—બેસક, એમ થવાથી આપણા પ્રત્યે લોક લાગણી પણ વધી
 છે, પણ શું આપણામાંથી કોઈ પણ આજેવાન ખર્ચ દિવથી છતી
 ઠોકી કહી શકે છે કે આપણી જાતિ નેશન) ના તે બાળકોને પોતાના
 વરના બાળકોની જેમ સમજીએ છીએ ? ત્યારે પોતાના બાળકોને
 માશુરેટ, વકીલ બેરિસ્ટર બનાવવા યત્ન કરીએ છીએ ત્યારે અ-
 નાથોને માત્ર સામાન્ય હાથકામ સીખતી પેટ પોપણ લામક જ
 બનાવીએ છીએ પ્ર૦—શું એમાં નેતાઓનો દોષ છે ? જનતાનો
 નહિ જે તે પ્રમાણમાં દાન આપતી નથી ? ઉ૦—ખરી રીતે દોષનો
 નેતાઓનો જ છે જેમ મા આપ બાળકના શિક્ષણમાં ખર્ચ આણું
 ફરી પૈસા એમાં કરવા આહતા નથી પણ તેમની ઉંમર કેળવણીને
 અનુકૂળ જરૂરીઆતો પુરી પાડીને જે કંઈ બાકી રહે છે તે જમાં
 રહે છે. પણ અનાથાશ્રમ જેવી સસ્થાઓ માટે જેટલો રિશ્તર કોષનો
 નિયાર થાય છે તેટલો અનાથોને યોગ્ય બનાવવા મટે નહિ, જે
 અનાથોને જાતિના બાળક માન્યા છતાં તેમની સાથે ધરના
 બાળકોની જેમ વર્તવામાં આવત તો જનસાધારણ ઉપર
 એ ધાર્મિક લાવનાવાળા કાર્યની છાપ પડ્યા વગર રહેત નહિ, પણ
 જનસમૂહ તો જાણે છે કે નેતા વર્ગ પોતાના બાળકોની જેમ જ-
 તિના બાળકોની સલાહ લેતો નથી. જે પરોપકારી યોગ્ય કેનાઓ -
 હોત તો એ સલાહનો નીશાલ જરૂર થાત.

પ્ર૦—આપણાં તો એક બે બાળક હોય છે. તેમની સારી એ-
 કવણ મંજૂર છે પણ જાત નિર્જન છે, તેના બાળક વધારે હોય

તો નેતાઓ કેમ કરી તેની વ્યવસ્થા કરી સંકે છે ? હિં—જો ન-
 તિના બાળકો વધારે છે, તો તેનો રક્ષક પણ એક, બે નથી.
 એ-જન ડબ્બાઓ સાથે સંયુક્ત રહી ચાલે છે તે જો પોતાની અતિથી
 રહિત થાય તો ડબ્બાઓની પણ અતિ બધ પડેજ. જો એમ જ
 નેતાઓ નતિના બાળકોને પોતાના બાળકોની પેઠે ચલાવે તોજ જન-
 સમૂહ સાથી રહેશે નહિ તર ભિન્ન જ રહેવાનો પ્રં—જો આપણે
 એમ પણ કરીએ તો શું દાનપ્રવાહ ફેરવાશે ? કેમકે દાન લેનારા
 તો પોતાના ચાલથી પાછા ફરશે નહિ હિં—જો સ્વાર્થને બાજુએ
 મુકી સત્ય હૃદયથી પુરુષાર્થ કરવામાં આવે તો સફળતા કંઈ મોટી
 વાત નથી પણ આપણો સ્વર્થ અને અયોગ્યતા જ અહીં તો નડે છે
 જ્યારે આપણુ ટામ ચાખુ, સત્ય, અને સ્વાર્થતા, અયોગ્યતા વગરનું
 હશે અને દાન લન રાઓના શ્રુતિ જાહેર થશે ત્યારે જનસમૂહનું આપણુ
 તરફ વળવું ફરજીઆન જ સમજવું, અને આપણો પ્રયત્ન હોવા જોઈએ
 કે તે દાનથી પુષ્ટ થનારાઓને પણ કંઈ પણ ઉચિત કાયને થોડું
 બનાવી દેવા કેળવણી ખમલ સાધુ, બ્રાહ્મણોને મહત્ત કેળવણી
 આપવાની મસ્થાઆમાં અધ્યાપનનું કામ આપીએ તેમને
 પ્રચારક બનાવીએ મતલબ કે તેમની પાસે ધર્મપ્રચારનું
 કામ લેવું, જોઆ કે દાનભોક્તા રહ્યા છે પ્રં—એથી શું લાભ થશે,
 એથી તો તેમનું ગુરુત્વ કાયમ રહેશે આપણે તો તેમનું દાન જ
 બધ થવું ચાહીએ છીએ હિં—એજ તો અયોગ્યતા. હાલ તેઓ
 દાનનો ઉપભોગ કરે જ છે પણ જો શિક્ષણ આપી ઉપભોગ કરે
 તો મારદરો રાખી ખરચાતા પૈસા સિલકે રહે અને તેમનાથી પ્ર-
 ચારનું કામ પણ લઈએ તો દાનીઓ પણ આપણા વિચારના અધ
 જ. આપણો ઉદ્દેશ તો સુધારો છે નહિ કે તેમની શ્રુત્યની સામે

જુએશ. આપણે સ્વાર્થ ત્યાગી કામ કરીએ તો સફળતા દસ્તામબદ્ધ છે. પ્ર૦—સ્વાર્થને છોડવાની વાત વખતોવખત કહેવાનું કારણ 'કર્મ સ્વાર્થતા સિદ્ધ થાય છે' ઉ૦—સ્વાર્થ જ તો આજ લગીનું મોટું વિદ્ય છે. એ કેમ પાલવે કે પૈસો તો આપે જનસમુદાય અને અધિકાર ભોજવીએ આપણે (નેતા વર્ગ) જે અધિકારીપણ છોડી ગામડે ગામડે શિક્ષણપ્રલય સ્થાપીએ, પ્રચાર માટે સાધુઓ, શિક્ષક માટે આદ્યજ્ઞાને યોજવામાં આવ અને દાનભોગી જાતિયા છતરને હંચા હાથકામ, ખેતી, વ્યાપાર, રાજ્યવ્યવસ્થા જેરે કામ સોંપીએ અને કમે-કમે અતદુરોપાને મટાડવા ચત્ન કરીએ તો દેશની દાનભાવના સહેજે બદલી શકાય. અને ધણે ભા કમ માટે ઉપયોગી થઈ પડે. શાસક જોડે પણ સહયોગ રાખા લ ભ લેવો જોઈએ તે એ જ કે એક નિશ્ચિત નિયમ થાય. જાએ કે કોઈ પણ મણમ ૨૫ વર્ષથી ઓછી વયે સાધુ ન થાય, તમ અભણ સાધુઓ છોકરાઓને ભરમાવી સાધુ બનાવી શકે નહિ. ત્યારે એ દોષ દૂર થઈ શકે છે. જેથી બલિષ્ઠમાં થણા જ થોડા પ્રમાણમાં સાધુઓ થશે. અને હાલના સાધુઓને સુધારી લેવાય ત્યારે દેશને મોટો લ ભ થઈ પડશે, આ વિચારના પ્રચાર માટે સાધુઓને જ તૈયાર કરી શકાય તેમ છે.

પ્ર૦—શ ત્યારે દેશ સ્વરાજ્યપ્રાપ્તિ માટે યોગ્ય થઈ જશે આપણને તો લ એ છે કે ન્યાય લગી હિંદના બચ્ચા બચ્ચાના હૃદયમાં જાતીયભાવના (નેસ્નાવાઝમ), પ્રવેશ પામે નહિ ત્યાં લગી સ્વરાજ્યપ્રાપ્તિ અમંભવ છે જેટલા દેશોએ સ્વરાજ્ય મેળવ્યું છે, તે જાતીય ઉત્તેજનાથી જ અગોચરક વર્ગે-ન રાખ્યાં પુ' કળ છે જ ઉ૦—દેશ એ ડહાપણ નથી, મતલબ કે દેશકર્મ કરનારાઓ હમેશા જાણુવું જોઈએ કે (૧) કાળ કેવો છે (૨) મિત્ર કોણ છે. (૩) દેશ કયો છે.

(૪) આપ બધા શુ છે (૫) હું ક્રિના આધારે શુ (૬) મારી સ્થિતિ શુ છે જે એ બામતો ઉપર વિચાર કર્યા સિવાય કામ કરે છે તે નેતા અયોગ્ય છે શુદ્ધિમાન શત્રુ કરતા મૂર્ખ મિત્ર ધણો બચાવવું હોય છે પ્ર૦—કાળ એટલે ? તે તો જડ છે. તેનાથી કામનો શો મુખ ? ઉ૦—જો કાળને પાવણું કરવી છે, તો તેને કાળદાન જરૂરનું છે કુસમય (ઋતુ વિરુદ્ધ) વાવેલું ફળ નથી આપતું. દેશ સળધી કાર્ય માટે ચાર પ્રકારનો કાળ હોય છે ૧—તૈયારીનો, ૨—વિજયનો, ૩—વ્યવસ્થાનો, ૪—શત્રુમારનો, એ પૈકી જેવા સમય હોય તેવું કામ હાથ ધરવું જોઈએ જેમાં તૈયારીના કાળમાં વિજય પ્રાપ્ત કરવા ચાહે છે તેમ જોયો વિજયના કાળમાં વ્યવસ્થા કરવા માગે છે તે મોટા ભ્રમમાં છે ૫મ જોયો વ્યવસ્થા કાળમાં શત્રુમર આરંભે છે તંઓ પણ પ્ર૦—ત્યારે કઈ રીતે કામ કરવું જોયો સફળતા મળે ? ઉ૦—સૌથી પહેલાં તૈયારી કરવી જોઈએ ત્યારે તે પૂરી થઈ જાય ત્યારે વિજય આ લાવું જોઈએ, અને ત્યારે તે પૂર્ણ વિજય થઈ જાય ત્યારે વ્યવસ્થા કરી તે થયા પછી શત્રુગાર યોગ્ય કામે મજાવ્યો નિયમોના ઉલ્લંઘનથી તો હુ મજ નીપજવાનું છે પ્ર૦—કાઈ દાખલાથી સમજાવશો કે સફળતા માટે તૈયારીની આવશ્યકતા કર્યા હોય છે ઉ૦—ક્રષિ દયાનંદ સમગ્ર જૂમડગના મતોને એક વૈદિક દરવા મામતા હતા. તેમણે પત્નો કર્યા, વૈદિક ધર્મપ્રચાર માટે તૈયારી કરી. લોકોએ સ્વયં વિદ્યાવટે વેદાદ્ય વિચાર્યા, દેશમાં વૈદિકધ્વજ દરકારે હજી તો વિજ-
 નાની નહોતી. કેમકે સમગ્રમુસાર તો શુ હિંદ આખોએ વૈદિકધર્મ તો આખો નહોતો તેટલામાં તો જે આર્યસમાજે ક્રષિના કર્તવ્યનું બીજું યજ્ઞ શુદ્ધ, કે જેનું કર્તવ્ય જ વિજયકાર્યને આમણ ધપાવવાનું હતું, ત્યાં લગી વૈદિકધર્મ સમગ્ર મમારમાં, નહિ તો કમીમાં કમી સમગ્ર

આરતમા પ્રસરી જાય, પણ તેણે તો ઋષિનો દેહાવસાન થતા જ શણગાર આંગળ્યુ. વિજયની નાદી શણગારી દીધી ત્યારે તો જાણે આર્ય-મમાજની પ્રગતિ જ બધ પડી, પસારમા કોઈપણ વસ્તુ એક દશામા રહેતી નથી, જ્યારે ઉત્પત્તિ અટકી ત્યારે અવનાત જરૂરની હતી જ પ્ર૦—શુ તૈયારી કરીને જ સ્વરાજ્યનો કાર્યારંભ કરવામા આવ્યો નથી ? ઉ૦—ન જ તો સ્વરાજ્યની શક્તિ ઉત્પન્ન થઈ અને ન જ દેશ આખાને ઘોષણા સાંભળવા યોગ્ય કુર્યો ન જ દેશ આખાને એકત્ર કરી એ કામનો ઉદ્દેશ પણ સમજાવવામા આવ્યો ત્યારે સળતા કેવી ? પ્ર૦—શુ આપણે દેશના એક ખુણેથી બીજા સુધી સ્વરાજ્યની ઇચ્છા ઉત્પન્ન નથી કરી, જ્યાં જુઓ ત્યાં તેની ચાલના વાળા મોજૂદ છે ? ઉ૦—પહેલી વાત તો એ કે હિંદમા સેકડે ૭૫ થી પણ વધારે લોકો એવા હશે જેમણે સ્વરાજ્ય શબ્દના અર્થ પણ વિચાર્યા નહિ હોય. બહુકે આ શબ્દો પણ સાંભળ્યા ન હોય. એ વિચાર તો માત્ર તે જાણણો સાંભળનાર, વર્તમાનપત્રો વાચનાર લોકો સુધી જ પહોંચ્યા છે કેળવાયેલાઓમા તે મતભેદ પણ છે પ્ર૦—જેટલા લોકોમા આ વિચાર ફરી વળ્યા છે તેટલા જ જા પોતાનું કર્તવ્ય કરે તો તેઓ શુ પુરતા નથી ? ઉ૦—તેઓ તો યોગ્યતા વગરના જ છે તેમની કોઈ વાત નક્કી જ નથી, વિચારો જોતા દેશમા અંગ્રેજ શાસકોના શુભચ્છેદો જ વધારે પ્રમાણુમા છે, તેઓ સમજે છે કે શાન્તિમા જ આનંદ છે ધનિજોને તો શાન્તિ જ મમે છે. તેમને સ્વરાજ્ય કરતા શાન્તિમા જ વધારે જાણ છે નોકર વર્ગનો પણ એજ દશા. ધર્મપ્રચારના જીવનનો શાન્તિને જ પોતાનું જીવન મણે છે.

શ્રી ગુજરાત વિદ્યાપીઠ રાષ્ટ્રીય શાળાઓ માટે પાઠ્ય પુસ્તક, દ્વિતીય પાઠ્ય

‘હિંદી-પુસ્તક-સિદ્ધાંત’ (ભાગ ૧) કી, ૦-

હાલમાં જ બહાર પાી છે, જુએ એ ડાક નિદાનોના અંકિ

૧. હિંદી ભાષા તેના શુદ્ધ સ્વરૂપમાં વગર શુદ્ધ શીખ
આરભા આ સાર પુસ્તક છે માર્ગોપદેશિકાની પેઠે-પણ
રહમાં વ્યાખ્યાની કડકટમા નાખ્યા વિના-કમશ સહેલા અને
વાક્યોના અર્થ સ્પષ્ટ રીતે બતાવે આથી મુક
.. છેડાલાલ નરસિંહભાઈ વડોદરા ‘કેળવણી’ના માણ તેમ.

૨ .. પાઠમાળાને ધોરણે વાચકનો શબ્દ સંજોગવધી તેને હિંદીની
શક્ય રચના વિશે મારી સમજ તમારા પુસ્તકથી મળી શકે તેમ છે
નહનાથ કેં દીક્ષિત. ચીફએબયુ. ઇસ્પેં વડોદરા.

૩ .. પુસ્તકની રચના ઘણી મરળ છે નાના બાળકો પણ સમજ
શકે એવી છે ભાષાનું અને વ્યાખ્યાનું જ્ઞાન સહેલાઈથી થઈ શકે એવી
ગોઠવણ કરેલી છે જેડાલાલ ચી. સ્વામીનારાયણ, ગણિત
મદિર-આચાર્ય.

૪ લેખકને બંને ભાષા વચ્ચે બેઠે બરાબર અવગત થયો
થયો છે. એપડી પદ્ધતિસર લખેલી છે ગ્રાંથ વિદ્યાર્થીઓ જે બેઠે લાલ
લઈ શકે છે પાઠ્યપુસ્તક તરફ પણ આ એપડી ચાલી શકે છે
દત્તાત્રેય બાં કાલેલકર આચાર્ય સત્યાગ્રહાશ્રમ સાબરમતી.

નવીન અને પ્રાચીન શિક્ષાપ્રણાલીનો તુલના’ (મહાન
સ્વાં દર્શનોનક વિખિત, કંમત ૩૦ ૦-૨-૦.

‘સગનદત્તબુનડગી,’ બદાઈ. (વાયા, મથુરા)
તથા મુબાર્ક અને ગુજરાતના બુસેનરાને ત્યાંથી એ પુસ્તક મળશે

